
FÜLEP ÁDÁM

A MAGYARORSZÁGI KÖNYVTÁROSKÉPZÉS KIBONTAKOZÁSA KOVÁCS MÁTÉ (1906-1972) MUNKÁSSÁGÁNAK TÜKRÉBEN¹

Bevezetés

Tanulmányomban a hazai könyvtárosképzés történetének és fejlődésének kezdeti szakaszát szeretném bemutatni a magyarországi könyvtárügy kiemelkedő alakja, dr. Kovács Máté (1906–1972) könyvtárigazgatói és egyetemi tanári munkásságán (Fülöp, 1983) keresztül. Kovács Máté, aki a debreceni egyetemi könyvtár második nemzeti könyvtári rangra emelésénél és a hazai könyvtárosképzés megalapozásánál is egyaránt jelentős szerepet vállalt, sokoldalú és kiemelkedő munkájával a magyarországi könyvtárügy igazgatásában elévülhetetlen érdemeket szerzett. Célom, hogy tanulmányomban a vállalt téma főbb íveit Kovács Máté könyvtárigazgatói, s későbbi tanszékvezető egyetemi tanári tevékenységének fényében bemutassam.

A hazai könyvtárosképzés és könyvtárügy fejlődésének mérföldkövei Kovács Máté könyvtárigazgatói és tanszékvezető egyetemi tanári munkássága alatt

A könyvtárosok képzése Magyarországon az 1948/49-es tanév második félévében indult meg a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen² elsőként, immáron önálló, egyetemi szakként, azonban ekkor még saját, szervezett tanszék nélkül.³ A szak ötéves képzési idővel indult. Mindez Varjas Béla (1911–1985) nevéhez fűződik, aki ebben az időben (1949–1957) az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója volt (Sebestyén, 2001). Az előadásokat és gyakorlatokat Varjas Béla mellett még a budapesti nagykönyvtárak, közülük is „elsősorban a nemzeti könyvtár, s ... az Egyetemi és Fővárosi Könyvtár vezető munkatársai tartották” (Fülöp, 1990, 14. o.). A szak elindítását a Magyar Köztársaság kormányának 260/1949. Korm. számú rendelete határozta meg, melynek értelmében

---

1 A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt támogatásával készült.

2 A Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem (1921-1950) a Budapesti Tudományegyetem (1873-1921) jogutódja, amely 1950-ben vette fel az Eötvös Loránd Tudományegyetem nevet. Forrás: Eötvös Loránd Tudományegyetem, *Az Egyetem története* [online] = <https://www.elte.hu/content/az-egyetem-tortenete.t.4?m=18> [letöltve: 2018.01.03.]

3 A könyvtárosképzésnek önálló, saját tanszéke az Eötvös Loránd Tudományegyetem gyakorlatilag csak 1951 után volt. Varjas Béla a képzést így tanszékvezetői és egyetemi tanári kinevezés és cím nélkül indította el (Sebestyén, 2001).

a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a rendelet értelmében könyvtárosi képesítést lehet elnyerni (Magyar Köztársaság Kormánya, 1949).

A kezdetekben megfogalmazott törekvések értelmében olyan könyvtári és tájékoztatási szakemberek képzése volt a cél, akik felkészülten el tudják látni a különböző könyvtártípusok és tájékoztatási intézmények felsőfokú szakképzettséget igénylő munkaköreit (Kovács, é. n.). Mindezzel egy régen kialakult hiányt és egyre fokozottabban sürgető igényt igyekeztek pótolni, melyre korábban már művelődés- és könyvtárpolitikusaink egész sora rámutatott (Kovács, 1958).

A magyarországi könyvtárosképzés 1949-től 1963-ig datálható intézményesülési időszakában – tehát közel másfél évtized alatt – létrejöttek a könyvtárosképzés mai intézményei: felső szinten a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen és átmenetileg a Pedagógiai Főiskolán, középszinten pedig a debreceni és szombathelyi tanítóképző intézetekben és egyes könyvtárak szaktanfolyamain. A képzések elindulásától az 1965/66-os tanév végéig felsőszinten 1150 hallgatónál is többen szereztek könyvtáros diplomát, s 460-an folytatták még a tanulmányaikat ebben a tanévben. Középszinten – szintén 1966 júniusáig – 1350 fő végzett, és 800-an még tanultak könyvtári szaktanfolyamokon.

A felsőoktatási könyvtárosképzés tekintetében fontos megjegyezni, hogy a muzeális és közgyűjtemények mellett létrejövő újabb könyvtárak és könyvtártípusok a szakrészlegek és munkakörök formálódását hozták magukkal. Ez a folyamat természetesen a szakképzés differenciálódásának igényére is kihatott, külföldön és hazánkban egyaránt. A könyvtárak állománya és forgalma megnőtt, melyek mellett – kedvező módon – a különböző képzésekben résztvevők létszáma is tovább emelkedett. Az egyre sokrétűbb mindennapi feladatok hatékonyabb és gazdaságosabb elvégzéséhez kialakult a munkamegosztás, aminek eredményeként a munkaköröket szintenként specializálni kezdték. A könyvtárak a munkakörök szerint, az elvégzendő részmunkák jellegének és szintjének megfelelően felsőszintű, középszintű és alapszintű végzettséggel rendelkező munkatársakat igyekeztek alkalmazni. Mindezekkel párhuzamosan a könyvtárosképzés területén egyre inkább szükségessé vált, hogy az elsajátítandó ismeretek körét is bizonyos mértékig specializálják a szakképzettség egyes szintjein belül, az egyes könyvtártípusoknak és munkaköröknek megfelelően. A tendencia részeként a felsőoktatási könyvtárosképzés első évtizedeiben a tanulmányi rend is sokszor változott, az erősen ingadozó hallgatói létszám mellett (Kovács, 1958).

Kovács Máté e fentebb felvázolt folyamat immáron közvetlen és meghatározó alakítója 1956 után: a kétéves államtitkári megbízatása (Bényei, 2005), és az azt követő hétéves debreceni egyetemi könyvtárigazgatósága után lett: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetőjeként ugyanis 1956-tól igazgatta a hazai könyvtárosképzés ügyét. A magyarországi szakmai közéletben tehát az egyetemi könyvtárigazgatóságát követően is jelentős szerepkörben maradt, hiszen a könyvtáros hallgatók egyetemi képzésével kezdett immáron közvetlenül is foglalkozni (Kovács, 1956a). Mindezt szintén nagyfokú intenzitással, óriási lelkiismeretességgel és odaadással, rá

valló, megkérdőjelezhetetlen szakmaisággal és profizmussal, valamint mérhetetlen alázattal, felkészültséggel és sokoldalúsággal látta el. Erről tanúskodik a budapesti, egyetemi tanszékvezetéséről szóló visszaemlékezések hosszú sora. Mindezek közül is talán az egyik legátfogóbban egykori tanítványa és a tanszékvezetői székben utóda, Fülöp Géza foglalta össze a neves könyvtártudós jelentőségét, szakmai és emberi nagyságát. Mint olvashatjuk a Fülöp Géza által írt, Kovács Máté könyvtár- és művelődéspolitikai tevékenységéről szóló tanulmányban, úgy vélekedett róla, hogy „felkészültségét, szervezőképességét, sokoldalú tudományos, oktatói és gyakorlati tevékenységének az eredményességét tekintve kevés hasonló akad a 20. századi ...” és „általánosságban az egész magyar könyvtár- és művelődésügy történetében. Mélyen humanista és demokratikus gondolkodásmódját, a néphez és a magyarsághoz való hűségét, ugyanakkor minden más nemzetet megbecsülő, s minden néppel jó kapcsolatot kiépítő és tartó, mindenkitől tanulni képes magatartását barátai, munkatársai és tanítványai már életében is nagyra becsülték és példának tekintették” (Fülöp, 1983. 5. o.). Gazdag és sokrétű munkásságát, emberi és szakmai mivoltát és jelentőségét ezért példaként állíthatjuk és idézzük ma is. A tanulmányommal ehhez az emlékezéshez is kívánok hozzájárulni, amikor Kovács Máté működésének az idejére tehető, a budapesti, egyetemi tanszékvezetése, illetve a korábbi, debreceni könyvtárigazgatósága alatti tendenciákat, folyamatokat és történéseket veszem górcső alá, és igyekszem a segítségükkel bemutatni és körüljárni a magyarországi könyvtárosképzés kezdeti időszakának történetét.

A szűken vett időszak, tehát Kovács Máténak az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékén betöltött tanszékvezetői megbízatása 1956–1972-ig, a sajnálatosan korán, 66 éves korában bekövetkező haláláig tartott. Szerepe és jelentősége – akárcsak a korábbi, debreceni könyvtárigazgatósága alatt is – „alapvetően meghatározó” volt (Sebestyén, 2001, 70. o.). Ezt a meghatározó szerepet abban foglalhatjuk össze, hogy az irányítása alatt a tanszék minden vonatkozásban valódi, jól működő, és a képzésnek méltó otthont adó egyetemi tanszékké érett, valamint hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karának elismert és népszerű oktatási központjává vált. A visszaemlékezések elsőik közt hangsúlyozzák még az általa kidolgozott, szoros és hathatós együttműködések sorát, melyek a magyar könyvtáros szakma, a hazai könyvtárügy valamennyi szervével és intézményével kialakított jó viszonyban és nagyszerű összhangban valósultak meg.

Kovács Máté a korábban vezető nélkül maradt tanszék (Sebestyén, 2001) irányítását úgy vette át, hogy Köhalmi Bélát, aki a korára való tekintettel már nem vállalhatta a vezetői tisztséget, – szakmai érdemeinek megfelelően – egyetemi tanárrá kinevezik. S vezetésével ennek az intézménynek az élete is sikerre futott: a tanszéket, „a modern könyvtári szolgálat és szakirodalmi tájékoztatás korszerű tanműhelyévé és a könyvtártudományi kutatómunka bázisává fejlesztette” (Fülöp, 1983, 12. o.).

Fontos kapcsolódás, hogy 1956-ban jelent meg a magyar könyvtári törvény (1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelet), illetve ennek végrehajtási utasítása,

amely a hazai könyvtárügyet alapvetően szabályozta. Mindennek a kidolgozásában kulcsfontosságú szerepe volt Kovács Máténak is (Kovács, 1956b).

Az 1956-os esztendő az akkori politikai események miatt amúgy is egy meghatározó és zűrzavaros év volt. Könyvtártudományi szempontból szintén jelentős, hogy ebben az évben jelent meg Sallai István és Sebestyén Géza szerzősége alatt „A könyvtáros kézikönyve” című összefoglaló kötet első kiadása is, 1956 a magyar történelem viharos időszakainak a vonatkozásában pedig az őszi forradalmi események láncolata miatt vált jelentőssé. Ami a vizsgálódásunk szempontjából fontos és sajnos szomorú emlékezni való, hogy a Könyvtártudományi Tanszék hallgatói közül többen is meghaltak, illetve eltűntek a forradalomban. Kovács Máté tanszékvezetősége azonban ezen hallgatók életének támogatására is kiterjedt, hiszen amikor 1957-ben eljárásokat indítottak a harcoló tanszéki diákok ellen, „példás bátorsággal” (Sebestyén, 2001, 71. o.) mentette meg őket.

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének megerősödéséhez rendkívül pozitívan járult hozzá, hogy az 1956–1972 közötti vezetője, Kovács Máté 1957 elején az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak (OKT) – ami később a Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) lett – elnökeként is tevékenykedni kezdett. Mindennek vonatkozásában fontos megemlíteni, hogy 1957 nyarán a Tanács Debrecenben, egy ott megrendezett ülésén részletesen is foglalkozott a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés kérdéseivel, helyzetével és feladatkörével, amelyben elismerőleg tekintettek a felsőfokú könyvtáros szakképzésre (Sebestyén, 2001). S tekintve, hogy a könyvtárügy ezekben az időkben, az '50-es, '60-as években még nagyon fiatalnak számított hazánkban, szükségszerűnek és hasznosnak számítottak ezek a fórumok, amelyeken is – esetenként – egészen a terminológia tisztázásáig terjedő vita bontakozott ki (Futala, 1983).

Már 1958-at írunk, amikor hazánkban lezajlott az első könyvtártudományi doktori szigorlat. Ezt a már önmagában is jelentős eseményt szintén 1958-ban a hazai könyvtári szakma és képzés szempontjából még számos további, kapcsolódó és fontos történés követte. Ez év márciusában ugyanis Kovács Máté Kőhalmi Béla Kossuth-díjas egyetemi tanárral részt vett Prágában, a Károly Egyetem Könyvtártudományi Tanszékén egy, az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés időszerű kérdéseiről megrendezett nemzetközi konferencián. A szimpóziumon elsősorban az országok nagy részére jellemző problémák taglalásával foglalkoztak, amelynek eredményeként a jelenlévő országok képviselői együttesen megállapították, hogy a könyvtárügy és a könyvtárosképzés hasonló társadalmi, művelődésügyi és politikai rendszerek részeként működött. Az általános, minden országban azonos célok mellett azonban jelentős szervezeti, metodikai és tartalmi különbségek is fennálltak. A könyvtárosképzés – különös tekintettel is az Eötvös Loránd Tudományegyetem vonatkozásában – az első önálló, könyvtáros tanszék létrejöttének már az első éveiben meghatározó és megkérdőjelezhetetlenül fontos lépéseken volt túl a képzés céljainak, szervezeti struktúrájának, valamint a tartalmi és módszertani követelményrendszerének a kialakításában és fejlesztésében.

Az 1950-es évek Magyarországon és ELTÉ-n folytatott könyvtárosképzésen még nem alakultak ki általános, elfogadott és összefüggő tantervek, melyeknek az egyes egységei egymással harmonizáltak volna, átfedések és hiányosságok mutatkoztak bennük. Az '58-as konferencia mindezekre is válaszokat kívánt adni, megoldásokat keresett és talált is ezen említett hiányosságokra. Nagyon fontos rendszerjellemző, hogy a Szovjetunió kivételével nem voltunk egyedül ezzel a problémával: a rajtunk kívüli többi országban is ugyanis a második világháború után jöttek létre a könyvtártudományi tanszékek.

A képzésről folytatott eszmecsere „Ajánlásokban” foglalta össze a megoldási javaslatait és eredményeit, amelyek szakmai és művelődésügyi szempontból egyaránt hasznosak voltak. Hazai viszonylatban, a könyvtárosképzés egészéről ugyanis meglehetősen nagy bizonytalanság volt még ekkor a központi irányításban, a kulturális ügyek felsőbb vezetésében. A javaslatok egyik elsődleges elemként a képzés egységessé tételét fogalmazták meg és tűzték ki célul. Mint rögzítették, mindegy, hogy milyen könyvtártípus számára történik a képzés, a lényeg egy: a képzésnek alapjaiban egységesnek kell lennie. Hangsúlyos tényezőként emelték ki az elméleti és gyakorlati oktatás összehangolását, valamint a bibliográfiai oktatás tekintetében a technikai részletek oktatásán túl a vonatkozó szaktudományi, illetve ismeretelméleti és tudománytörténeti anyagok tanítását. Érdekes adalék napjaink könyvtárosképzési tendenciáinak a vonatkozásában is, hogy az egyszakosság vagy kétszakosság kérdéséről viszont már ekkor sem tudtak a tanácskozás tagjai egyértelmű döntést hozni, ugyanis a konferencia különböző országokból származó résztvevőinek erről a problematikáról merőben eltért az álláspontja (Sebestyén, 2001).

A hazai könyvtárosképzés történetének korai szakaszáról, az elindulás éveiről és évtizedeiről általánosságban megállapíthatjuk, hogy Kovács Máté nemzetközi, kiváltképpen is a környező országok felsőfokú könyvtárosképzési rendszereinek a megismerésével nyert tapasztalataival tudta jelentős mértékben tovább fejleszteni a könyvtári szakképzések itthoni rendszerét, különösképpen is az általa vezetett Könyvtártudományi Tanszéket.

Az 1958-as esztendőben elsőként rendeztek az ELTÉ-n egy intézményen belüli összejövetelt a végzett hallgatók számára, amin a tanszék tanárai, jelenlegi és egykori diákjai mellett a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya is részt vett. A találkozó alapvető tanulságai között az alábbiak fogalmazódtak meg, amelyek szintén fontos kihatással voltak a fejlődés ezt követő irányának alakulására: a fiatal szakemberek a szakképzésen belül a könyvtártudományi tudományos kutatómunka jelentőségére hívták fel elsőként a figyelmet, ami mellett a mindenféle könyvtáros továbbképzési forma fejlesztése, valamint az elmélet és a gyakorlat fokozottabb összhangba hozatala merült fel, mint legfokozottabb igény és észrevétel (Sebestyén, 2001).

Kovács Máténak a képzés fejlesztésében végzett hathatós tevékenységét fémjelzi az a tény is, hogy midőn a könyvtáros szak és szakma ebben az időszakban még nem beszélhetett kiforrott, egységesen kimunkált és elfogadott diszciplínáról sem, ennek kidolgozását és pótlását is nagyban ő végezte el.

Egyrésről megalapozta a tanítható tudomány ismereteit, melyeket tantervbe foglalt, másrészt pedig a képzés elvi, elméleti és módszertani kimunkálását is elvégezte, ami a könyvtárügy valós problémáinak a kitapintásán, s mindezek szinkronjának a megteremtésén alapult (Tóth, 1983).

A hazai könyvtárosképzés kronológiájában következő fontos állomás az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958-as, szintén Debrecenben megrendezett értekezlete volt, amelyen a könyvtárosképzés és továbbképzés akkori helyzetét, valamint a fejlesztés lehetséges, új irányait tárgyalták. A tanácskozás konklúziója a szakképzés és a továbbképzés szétválasztása lett. 1959-ben, Kovács Máté tanszékvezetésének harmadik, az Országos Könyvtárügyi Tanács élén eltöltött elnökségének pedig a második évében (Sebestyén, 2001) jelent meg a tapasztalatainak összegző tanulmánya, ami az OKT akkori könyvtárpolitikai helyzetben betöltött szerepét taglalta (Kovács, 1959). 1960-ban megindult a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozásában „A könyvtárosképzés füzetei” címmel kiadott sorozat, melynek kötetei megírásában részt vettek a tanszék tanárai is (Sebestyén, 2001). 1961 szintén egy jelentős esztendőként vonult be a hazai könyvtárosképzés történetébe, ebben az évben lett ugyanis végzős az első évfolyam, amely immár teljes időtartamban Kovács Máté tanszékvezetése alatt tanulta ki a szakmát. Mindez magával hozta egy már valóban, egyre inkább letisztult és egységesült, részletesen kimunkált koncepció megírásának a lehetőségét is, amit Kovács Máté – a rá jellemző fáradhatatlan fejlesztési kedvvel s és töretlen céltudatossággal – meg is tett (Tóth, 1983): tanulmánya „Az oktatási reform és a könyvtárak” címmel látott napvilágot (Kovács, 1961).

Az 1961-es év könyvtári rendszerét amúgy önmagában is a megszilárdulás jellemezte, ugyanis a tudományos és szakkönyvtárak helyzete stabilizálódott, s néhány kivételtől eltekintve kialakultak és működni kezdtek a hozzájuk kapcsolódó hálózatok is. A könyvtárosképzés mögött álló, azt támogató könyvtárak fontosságáról, helyzetéről és tudományos munkásságáról – a korábban szintén Kovács Máté által vezetett debreceni egyetemi könyvtár példáján keresztül – a dolgozatom következő fejezetében kívánok bővebben is képet adni.

1961-hez kötődik egy másik fontos történés is, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének megjelent, „Az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztése” című kiadványa, amely a szakma oktatásának, valamint a saját, tanszéki kereteiben működő képzésének a múltját és jelenét taglalja, és veti számba a jövőre vonatkozó elképzeléseit. A könyv megállapításai szerint 1961-re már tisztázódtak a könyvtárosképzés céljai, és kialakultak az ehhez szükséges oktatási formák és módszerek is. Fontos kitételként olvasható továbbá, hogy az ismeretanyagon belüli arányok is a korszerű követelmények szerint, azoknak megfelelően alakultak ki. A könyvben összefoglalták több más között az oktatási formák öt kategóriáját is, amely így elsőként mondta ki a hazai könyvtárosképzésben a nappali tagozati, rendes levelező, kiegészítő levelező, rendes esti és kiegészítő esti tagozati képzéseket, amelyek öt, hat, három, hat és szintén három éven át tartottak.

Az ezt követő időkben – szintén Kovács Máté munkásságának áldásos hatására –, a '60-as évek derekára és végére egyre inkább kialakultak és körvonalazódtak az egyetemi könyvtársképzés legfőbb tárgyai is: könyvtárтан, olvasó- és olvasásismeret, könyvtártörténet, könyvismeret és könyvtörténet, bibliográfia és dokumentáció, tudományismeret és -történet. A tanszék nemzetközi kapcsolatokat kezdeményezett, és beindult a hallgatók publikációs tevékenysége is. Kovács Máté szárnyai alatt és vezérletével, országos szintűre tört a könyvtártudományi kutatások sora is, amelyeket a könyvtáros hallgatók és könyvtárosok egyre nagyobb önállósággal végezhettek. Létrejött egy egyetemi kutató-oktató csoport, akik bibliográfiák, tanulmányok és forrásszemelvények hálóját kezdték elkészíteni és felépíteni (Sebestyén, 2001). A neves tanszékvezető mindezen kutatóműhely keretein is túlmenően pedig „beadványokat szerkesztett és előjegyzéseket készített.” (Tóth, 1983, 41. o.) Mint minden ilyen elemzésében, a gondok felvázolásán túl azok megoldására is kidolgozott egy koncepciót, így a problémafelvetései sosem maradtak válasz és megoldási javaslat nélkül.

Kovács Máté tanszékvezetői munkásságát úgy foglalhatjuk össze, hogy nagyfokú szervezés, egységbe kovácsolás, ösztönzés és támogatás jellemezte, szakmai és emberi értelemben egyaránt. 1972-ben bekövetkezett váratlan halála ugyan megszakítani látszott ezt a folyamatot, emberi és szellemi nagysága azonban nem hagyta elfeledni. Kollégái, hallgatói, pályatársai és utódai számára fennmaradt a neve, emlékezete és példája, amely azóta is töretlenül él tovább. Az általa lefektetett alapok biztos kiindulópontot és támaszt biztosítottak a fejlődés ezt követő lépcsőfokainak, helyi és országos viszonylatban egyaránt.

Könyvtársképzés – szellemi háttér. Az egyetemi könyvtár fontossága és tudományos funkciói Debrecenben Kovács Máté könyvtárigazgatósága idejében

A felsőfokú könyvtársképzés helyszíneinek fontos és elengedhetetlen hátterintézményeit képezik az anyaintézményünkben működő felsőoktatási, egyetemi könyvtárak. Ezek példajaként szeretném bemutatni a debreceni egyetemi könyvtáron keresztül a könyvtársképzés szellemi háttéréül is szolgáló működésük és tudományos funkcióik.

Kovács Máté iránymutatásával és vezetésével mind az előző fejezetben bemutatott ELTE Könyvtártudományi Tanszéken, mind pedig az általa azt megelőzően irányított Debreceni Egyetemi (1949–1956), később pedig Akadémiai Könyvtárban (1952–1954) felpezsdült az ott dolgozók tudományos munkája és szakmai tevékenysége is. Minderről tanúskodik már egy 1951-es keltezésű támogatáskérő levele (Kovács, 1951), melyet – akkor még debreceni egyetemi könyvtárigazgatóként – a Magyar Tudományos Akadémia részére írt.⁴

4 A levél tanúsága szerint Kovács Máté szellemi és anyagi támogatást kért a Magyar Tudományos Akadémiától a könyvtári dolgozók tudományos kutató tevékenységéhez (Kovács, 1951).

A tudományos munka – akárcsak a könyvtár többi munkaterülete – szervezett formában működött az intézményen belül, vagyis azt a dolgozók munkaközösségben végezték. A tudományos munka profilozása következtében az előzetesen megállapított tárgykörök a könyvtár éves munkatervében is szerepeltek, a végzett munka minőségi és mennyiségi vonatkozásait a munkaközösség és a könyvtár vezetése pedig a saját megbeszélésein rendszeresen ellenőrizte.

1951-ben a könyvtárigazgató vezetésével összesen már heten végeztek különböző könyvtártudományi, bibliográfiai gyűjtő- és kutatómunkát. Közülük is a legjelentősebb kutatási témát említve, ilyenformán vette kezdetét Kovács Máté keze alatt a Debreceni Bibliográfia elkészítése, aki ezen túlmenően még egy irodalomtörténeti kutatómunkát is folytatott. A későbbi könyvtárigazgató (1956–1980), Csűry István a könyvtártudomány korabeli, legújabb problémáiról végzett kutatásokat, „a korszerű munkaszervezés problémái a könyvtári üzemenél” címmel. A legtöbben azonban elsősorban helyi, debreceni vonatkozású témában folytattak kutatásokat (Kovács, 1951).

A tudományos munkát is végző könyvtárosok munkáinak közzététele számára közvetlen megjelenési hely lett 1953-tól az egyetemi könyvtár évkönyve. Ennek már a legelső, 1953-as számában a könyvtárigazgató mellett több dolgozó írása is napvilágot látott: Kovács Máténak a magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdéseiről írt tanulmányán túl Csűry Istvánnak a könyvtári munka tervezéséről szóló értekezése, Maller Sándornak az egyetemi könyvtárak olvasószolgálatáról készített írása, Ember Ernőnek az ajánló bibliográfiákról és a tudományos könyvtárakról szóló tanulmánya, Sarkady Idának pedig a cíMLEÍRÁS szabványairól szóló értekezése. Szintén ebben az első évkönyvben jelent meg Módis László egy nagyobb lélegzetvételű tanulmányának az első nagyobb egysége is, a könyvtár történeti adataiból (Kovács, 1954).

Az 1954-es évkönyvtartalomjegyzékét és oldalait böngészve még több könyvtári dolgozó közreadott tudományos munkájára lelhetünk rá. Ebben a kötetben jelent meg Kovács Máténak az egyik legismertebb írása, „Könyvtáraink jelentősége a művelődéspolitikában” címmel. Szintén ebben a számban lett közzétéve még Módis László, Ember Ernő, Csűry István, Maller Sándor, Varga László, Sarkady Ida, Bertók Lajos és Futala Tibor egy-egy munkája is (Kovács, 1955a).

Szintén ehhez az esztendőhöz kötődik az 1954-es évkönyv második részeként a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karához benyújtott pályamunkák, tanári szakdolgozatok és doktori értekezések című bibliográfiájának a megjelenése is. A kötet 1914 és 1950 között öleli fel a pályamunkákat (Kovács, 1955b).

A könyvtár 1955-ös és 1956-os évkönyveiben további számos tudományos munka jelent meg a tudományos műhelyként is funkcionáló egyetemi könyvtár dolgozóitól. Az 1955-ös esztendőhöz kötődik Módis Lászlónak a tájbibliográfiák ügyéről szóló tanulmánya, és szintén az 1955-ös évkönyvben publikálta a könyvtárigazgató, Kovács Máté is az egyik közismert írását, mely a „Egyetemi és főiskolai könyvtáraink korszerű feladatai és szervezeti kapcsolatai” címen jelent meg (Kovács, 1955a.).

Az 1956-os évkönyvben leginkább a könyvtár helyzetképét megrajzoló tanulmányok láttak napvilágot, úgy, mint Csúry Istvánnak „A könyvtár, mint a bibliográfiaszervezés műhelye” című munkája és Kiss Sándornak a Tiszántúli Református Egyházkerületi Könyvtárában található magyar történeti tárgyú kéziratokat bemutató írása (Kovács, 1957).

Mindezekben a sikerekben és eredményekben pedig elvülhetetlen érdemei vannak az akkori könyvtárvezetésnek, Kovács Máté irányításával: humanizmusa, munkatársai és beosztottjai felé irányuló nagyfokú bizalma, kollégáit tisztelő, megbecsülő és szerető jellemvonásai miatt a könyvtár későbbi vezetése is bizalommal fordult és fordulhatott felé segítségért, ahogyan tett Csúry István is. Nem maradt magára a gondokkal, hanem tudta, hogy „abszolút bizalommal lehet Kovács Máté iránt, aki továbbra is érdeklődéssel, féltő gondnal és az általa nyújtott jótanácsokkal támogatta a könyvtárat” (Korompai, 1997, 61. o).

Láthatjuk tehát, hogy Kovács Máté szellemi irányításával és a könyvtár 1953-ban elindított évkönyv-sorozatával hogyan is kapott erőre a dolgozók tudományos munkássága, – támogatva és mintegy eszmei háttérbázist adva ezzel is a könyvtárosképzésnek – és mik voltak azok az első és legfontosabb munkák, melyek maradandó és szakszerű karképként maradtak fenn az utókor, a kor után kutatók és érdeklődők számára.

Összefoglalás

Láthatjuk tehát, hogy a hazai könyvtárosképzés története Kovács Máté könyvtárigazgatói és tanszékvezető egyetemi tanári tevékenysége alatt, az 1949-ben való elindulásától és kibontakozásától kezdve milyen fejlődési pontok mentén haladt keresztül, s vált önálló egyetemi szakká. A témával kapcsolatos kutatásaim jelenlegi eredményeit összefoglaló tanulmányában e fejlődésnek a menetét kívántam felvázolni, amelynek remélem, hogy sikerült eleget tennem. A téma bővebb feldolgozását a kutatásom további előre haladása folyamán szeretném még megtenni.

Irodalom

- Bényei Miklós (2005): A könyvtárigazgató. (Tudós tanárok, tanár tudósok). In: Bényei Miklós: *Kovács Máté*. OPKM, [Budapest]. 30.
- Futala Tibor (1983): Kovács Máté és a magyar könyvtárügy. In: Szelle Béla (szerk.): *Kovács Máté emlékkönyv*. MKE, Budapest. 27-38.
- Fülöp Géza (1983): Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége. In: Szelle Béla (szerk.): *Kovács Máté emlékkönyv*. MKE, Budapest. 5-16.
- Fülöp Géza (1990): Haraszthy Gyula a tanító és a példaadó. *Könyvtári figyelő*. 36. 1-2. sz. 14.

- Korompai Gáborné (1997): Kovács Máté, mint a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója. In: Suppné Tarnay Györgyi (szerk.): *Könyv és könyvtár*. 18. KLTk, Debrecen. 61-62.
- Kovács Máté (1951): *Levél a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya részére*. Kézirat. DEENK Kézirattár, 291/1 MS 183 KM, 1951.
- Kovács Máté (1954): Összefoglaló jelentés a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának 1953. évi működéséről, fejlődéséről és állapotáról. In: *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1953*. Debrecen. 3. Kézirat. DEENK Kézirattár.
- Kovács Máté (1955a): Összefoglaló jelentés a könyvtár 1954. évi működéséről, fejlődéséről és állapotáról. In: *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1954*. Debrecen. 33. Kézirat. DEENK Kézirattár.
- Kovács Máté (1955b): *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1954. 2. rész: a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karához benyújtott pályamunkák, tanári szakdolgozatok és doktori értekezések bibliográfiája 1914-1950*. Debrecen. Kézirat. DEENK Kézirattár.
- Kovács Máté (1956a): *Jegyzőkönyv a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárvezetői munkakörének átadásáról*. Kézirat. DEENK Kézirattár, 297/1 MS 183 KM, 1956 865/14/17/1956.
- Kovács Máté (1956b): *A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 181-201.
- Kovács Máté (1957): Összefoglaló jelentés a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1956. évi működéséről. In: *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárának évkönyve 1956*. Házi soksz. Debrecen. 7. Kézirat. DEENK Kézirattár.
- Kovács Máté (1958): *A könyvtárosképzés helyzete és főbb problémái*. Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Fond 210/121/1.
- Kovács Máté (1959): Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában. *Könyvtáros*. 10. 2. sz. 90-92.
- Kovács Máté (1961): Az oktatási reform és a könyvtárak. *Könyvtáros*. 11. 1. sz. 1-6. Kovács Máté (é.n.): *A könyvtár szak tanterve*. Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Fond 210/103/1.
- Magyar Köztársaság Kormánya (1949): A Magyar Köztársaság Kormányának 260/1949. Korm. számú rendelete az egyetemi bölcsészettudományi és természettudományi képzés újjászervezése tárgyában, 2. \$. *Köznevelés*. 3. 1. sz.
- Sebestyén György (2001): *Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve: az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 198.
- Tóth Gyula (1983): Kovács Máté, a pedagógus és példaadó. In: Szelle Béla (szerk.): *Kovács Máté emlékkönyv*. MKE, Budapest. 39-50.